

O CAMIÑO XACOBEO MARÍTIMO DAS ILLAS CASSITÉRIDES

"A RUTA DAS ILLAS MAIORES (IV)

MITOLOXÍA: O MITO DA SANTA COMPAÑA EN ONS (IV)

¿CÓMO SE DEFENDEN DELA OS ILLÁNS"

Por: Celestino Pardellas de Blas

INTRODUCCIÓN

Dúas foron as corredoiras que segúin nesta andaina cultural dende os seus comezos fai seis anos. Unha delas estaba relacionada directamente co Xacobeo, cando o noso particular peregrino, O Candorca, decide facer a ruta Marítima dende a súa verdadeira entrada en Galicia pola desembocadura do Miño navegando, na súa dorna a "Cassitéride" a través das diferentes rías e visitando as Illas maiores que se atopaba na súa singradura. De cada unha delas, contounos algunha curiosidade, lenda, conto,...

Na outra colaboración tentei dar a coñecer o mito da Santa Compañía na Illa de Ons (Illa que se atopa tamén dentro da ruta Xacobeo Marítima). Despois de explicar como a visualizan os illáns, de onde procedía, que anuncia e a que ía a Ons, agora, para rematar con este tema, imos a coñecer os remedios que empregaban os habitantes de Ons para defenderse dela.

• • • • •

PRIMEIRA PARTE: O CAMIÑO XACOBEO MARÍTIMO DAS ILLAS CASSITÉRIDES

A RUTA DAS ILLAS MAIORES. COMEZA O REMONTE DO RÍO ULLA

Despois de rematada a súa visita á illa de Cortegada, o Candorca, dirixiuse ata Carril para alí, ó carón de degustar as súas exquisitas ameixas, face-los arranxos necesarios á súa dorna, "Cassitéride", para a instalación dun pequeno motor foraborda co que poder remonta-lo río Ulla ata Pontecesures. Alí, rematada xa a súa peregrinaxe marítima, fará o resto do camiño ata Compostela a pé, seguindo o Camiño Portugués.

O motor escollido foi o de menor cabalaxe pero co

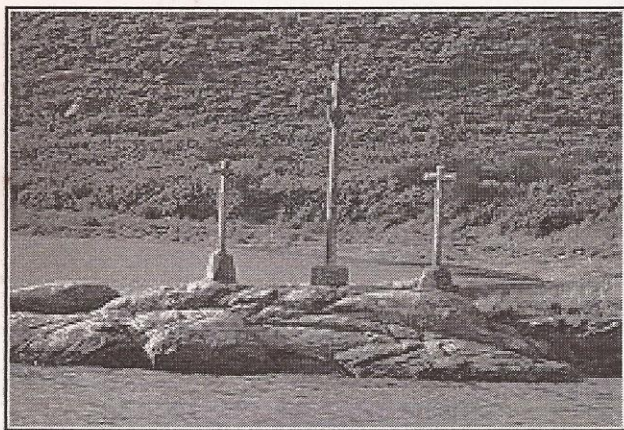
suficiente como para seguir a súa relaxada e tranquila navegación sen que a corrente do río lle xogue algunha trasnada.

Mentres, en Carril, obtivo a suficiente información sobre a singradura fluvial que ía a percorrer, en especial sobre a derrota a seguir e as súas características e así evitar calquera imprevisto provocado polo seu descoñecemento do río. Tamén recibiu cumprida descrición sobre a historia, etnografía, fauna e flora das dúas marxes do Ulla.

A súa primeira teima foi o visitar os dezasete cruceiros que forman o Viacrucis que se atopa no primeiro treito do río. Xa visitara os dous primeiros que se atopan na Illa Malveira grande e na illa de Cortegada, ó norte, na Punta Corveiro.

Saíu de Carril en lenta navegación para, un a un, visitar tódolos cruceiros deste singular Viacrucis marítimo. Ó chegar ó último, que consiste nun precioso Calvario, parouse a observar as marabillasas vistas que ofrece o río cara á súa desembocadura.

Neste primeiro treito non atopou a ninguén que lle informara sobre a orixe dos dezasete cruceiros polo que non puido escribir, no seu caderno de bitácora, ningunha historia sobre eles, agás o que lle contaran en Carril, conforme foran doados por particulares ou por distintas

C/ Sol, 40 - 42
15402 - FERROL
Tel/Fax: 981 359 171

DECOCUADRO, S.L. "Aproveche durante este mes nuestras ofertas"
COMERCIAL DE BRICOLAGE Y FERRETERIA

Especialistas en:

- Armarios empotrados
- Puertas blindadas
- Puertas de interior
- Muebles a medida
- Encuadernación de cuadros
- Objetos de regalo
- Junquillos, frisos y tarimas

entidades civís e relixiosas; como era o caso do que se atopa na Punta do Patino, que fai o terceiro, que fôra doado polos veciños de Rianxo.

Na súa lenta singradura río arriba e despois dunha sosegada navegación, divisou no monte Mesón (paroquia de San Mamede de Abalo) os antigos Muíños de Vento que, xunto coas Torres do Oeste, son o símbolo histórico

do concello de Catoira.

Achegouse á orela e amarrou a Cassitéride rente ó Muíño de Marea de "O Cura" e colleu camiño co fin de visitar e coñecer estes muíños tan singulares. Atopou a un dos propietarios e este foille explicando o seu funcionamento:

Muíños de Vento de Abalo (Catoira)

No municipio de Catoira atópanse varios muíños de vento, pero entre eles destacaremos o do monte Mesón polo seu bo estado de conservación.

Está situado nunha zona onde recibe ben ós ventos dominantes. É propiedade de D. Benigno Maneiro, aínda que non ten marcas de propiedade como lles pasa a outros muíños próximos. É un dos máis antigos, din que pode datar do 1860.

A torre cilíndrica asenta no terreo, non ten plataforma. A cuberta é a dúas augas con tella do país.

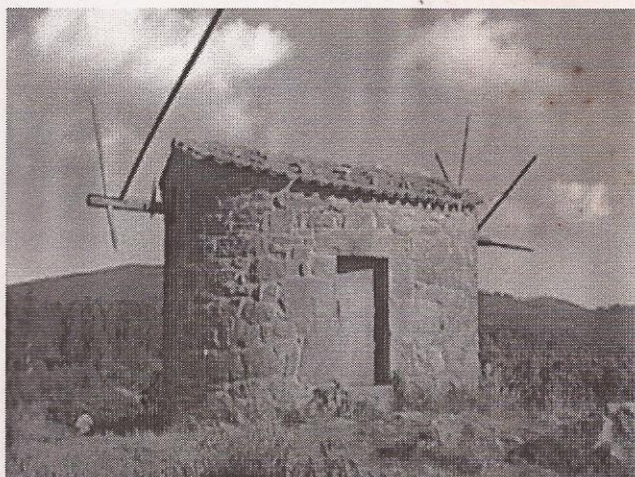
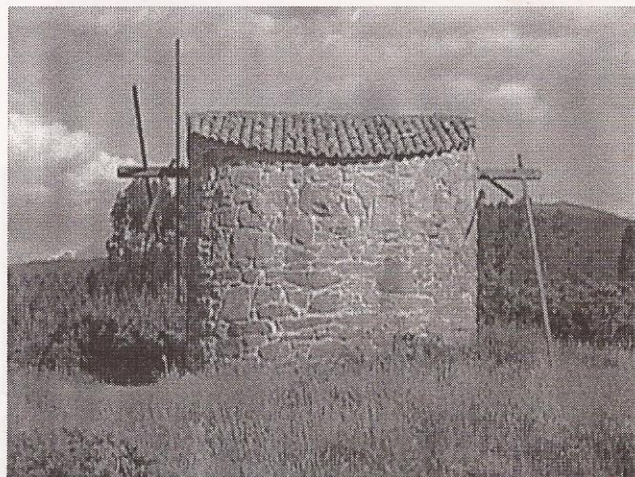
No interior ten unha única planta. O piso, según lle dixeron, é tremuñado, con pedras irregulares.

Os elementos mecánicos son sinxelos, a viga atravesa diametralmente os muros da torre e por medio dos zoquetes o eixo atravesaxa ó exterior. O orientaron NE-SO para recibir os ventos dominantes.

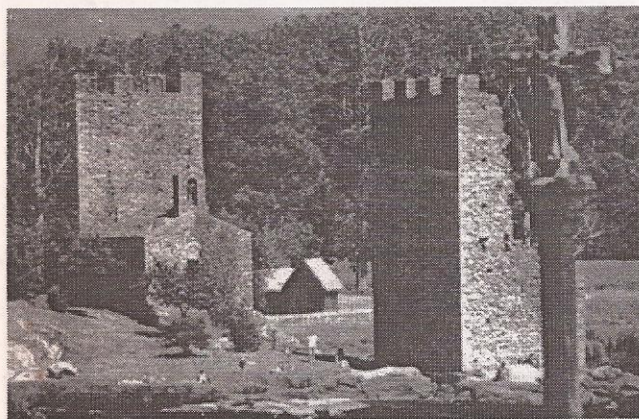
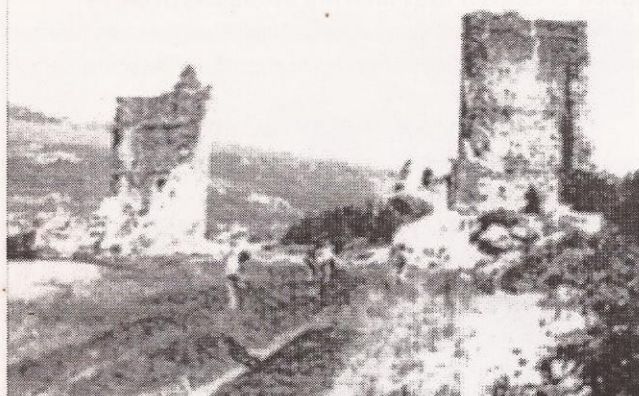
No exterior ten catro vareiros que cruzan o eixo, unidos polos travesos e neles están colocadas as aspas, tamén chamadas abanos. Do eixo á moa o movemento transmítese polos engranes, que están formados pola roda e o piñón. Para que xire a moa, a vara vai enganchada a unha peza de ferro que se chama segorella.

O gran deposítase na moega e cae ó quenlle, para que caiga a modo hai un tarabelo feito de madeira.

Para que o muíño pare, hai unha madeiras que abrazan o eixo horizontalmente e vai reducindo a súa velocidade.

Embarcou de novo e vogando de vagar, chegou ás Torres do Oeste. Alí trincou a súa dorna a unha rocha que lle fixo de norai e intentou recadar información sobre este conxunto arqueolóxico e histórico considerado un dos máis importantes de Galicia:

TORRES DO OESTE

Na Idade Media, a ruta Arousa - Ulla era o obxectivo dos piratas normandos, viquingos do norte de Europa e sarracenos para adentrarse en Galicia. A comezos do século IX, Alfonso III mandou construír o Castellum Honesti para facer fronte a estes intrusos.

O emprazamento elixido foi a poucos metros da desembocadura do río Ulla, na súa parte máis estreita. Durante moitos séculos esta fortaleza foi quen de conter as incursións que se internaban co fin de chegar a Santiago de Compostela.

Na actualidade só se conservan dúas das sete torres das que estaba composta esta fortaleza. Estas dúas torres pertencen o século IX, tamén desta mesma etapa é a Cruz da Victoria atopada nas ruínas.

No século XI, Alfonso V reconstruíu este castelo. A principios do XIII a monarquía as cedeu á Mitra Compostelán e a partires do XVI perden o seu valor estratéxico e comeza o seu abandono.

Este abandono chegaría ata os anos 40 (1945) no que empezan a reforzar as ruínas existentes e a restauración da capela. Aínda así no ano 1719 estas torres xogan un importante papel:

" España acababa de conquistar as Illas de Cerdeña e Sicilia, no 1717 e 1718. Ademais apoiaba a Jacobo III nas súas aspiracións para alcanzar o trono de Inglaterra. Este refuxiouse en Galicia durante un tempo, o que provocou a inmediata resposta dos ingleses cunha expedición de castigo contra as nosas costas.

O 8 de outubro de 1719, tomaban Vigo e despois Pontevedra, a seguinte meta sería Santiago. Co fin de facerlles fronte, o marqués de Riscbourg, gobernador de Galicia, percorre o Ulla na procura dun lugar para frealos e pensou que o mellor sitio era o mesmo que antigamente se empregara, as Torres de Catoira.

Ata alí desprazou as súas tropas para preparalas, pero por mor do acoso que os ingleses tiveron das guerrillas en Vigo e Tui, estes decidiron abandonar Galicia en novembro e as Torres non tiveron que ser testemuña doutra aventura bélica."

Rematada a súa estancia en Catoira e despois de pasar todo ó seu Caderno, puxo rumbo cara ó derradeiro treito da súa singradura rodeado dunha paraxe natural única composta dunha vexetación e fauna moi especial.

PARAXE NATURAL DO ULLA ENTRE CATOIRA E PONTECESURES

Dende o seu comezo en Carril foi coñecendo unha grande variedade de comunidades vexetais adaptadas ós distintos graos de salinidade. Nos lugares onde a salinidade é máis acusada xorden a *Spartina marítima*, *salicornias* e xuncos. Augas arriba desenrólanse os carrizais de *Phragmites*, considerados os máis extensos e representativos de Galicia.

Bordeando este carrizal hai un interesantísimo bosque de salgueiros (*Salix atrocinerea*), freixos (*Fraxinus angustifolia*), amieiros (*Alnus glutinosa*), carballos (*Quercus robur* e *pyrenaica*) e estripeiros (*Crataegus monogyna*).

Con respecto á fauna atopou, ó carón de peixes como o Salmón (*Salmo salar*), Troita, Escalo,...., e Lamprea (*Petromyzon marinus*), aves como o Rascón de Auga (*Rallus aquaticus*), Galiña de Río (*Gallinula chloropus*), a invernante Becasina Cabra (*Gallinago gallinago*) e aves de rapiña como o Lagarteiro Peneireiro (*Falco tinnunculus*).

Entre os mamíferos destacar o Tourón (*Mustela putorius*) e a londra (*Lutra lutra*).

Xa por último dicir que a corrente do río acumula e deposita ó final deste, xa na ría, formando o fenómeno coñecido como "Lombos do Ulla".

Despois desta especial singradura por esta corredor natural, o Candorca chegou a Pontecesures, onde, amarradas a Cassitéride comezou a súa andaina cara a Compostela seguindo o Camiño Portugués.

BAR LONXA

PORTONOVO

ESPECIALIDAD
*ALBARIÑO *PESCADITOS *MARISCOS

EL PUERTO - CÓMODA TERRAZA
Teléf.: 986 724 333

SEGUNDA PARTE: O MITO DA SANTA COMPAÑIA EN ONS (IV) ¿CÓMO SE DEFENDEN DELA OS ILLÁNS?

Nas miñas peregrinacións marítimas a parada en Ons era inevitable. Escoitar e coñecer-la cultura popular desta comunidade era imprescindible se un quere entrar na Galicia profunda dos mitos e lendas.

Ó longo de anteriores entregas tentei de explicar as peculiaridades que o mito da Santa Compañía ten na Illa de Ons en diferenza con outras partes de Galicia, polo que agora como colofón ó xa tocado anteriormente de como a visualizan os illáns, de donde procedía, que anuncia e a que ía a Ons, imos a coñecer os remedios que utilizaban os veciños de Ons para defenderse dela.

HERBAS DO SAN XOÁN

Un dos remedios máis empregados era colgar na casa, principalmente na porta de entrada pola banda que mira cara dentro, o ramo, xa seco, das herbas do San Xoán. Era un dos xeitos de evitar que os compoñentes de Compañía pararan diante da casa e con elo evitar as temerosas visitas:

"Hai que escoller ben as flores, non pode faltar ningunha. Despois as poñemos no caldeiro con agua, collida principalmente na fonte do Caño, e as deixamos ó serán toda a noite. Pola mañá nos lavamos con esa auga todos os da casa. Despois mollamos as paredes, portas e ventás e deixamos unha pouca para mesturar uns allos coas plantas. Deixámolo no cubo todo o día e logo as sacamos e facemos un ramallete con elas, se son moitas facemos dous ou tres para darlle as fillos ou por se os necesitamos para outros remedios.

Logo o poñiamos a secar dentro da casa, na cociña, e cando estean ben secos e cando os poñemos na porta. A Compañía arrepiá ó velo ou ó cheiraló e non para na nosa casa."

CINZADO PAO DE NOITEBOA

Tamén empregaban a cinza do pao de Noiteboa, pois parece que tiña as mesmas propiedades que as herbas secas:

"O Pao de Noiteboa deixase a arder toda a noite, pola mañá se collen as cinzas e se meten en pequenos saquiños que facían as nosas nais para elo. Despois empregábanse para refragar as dornas despois de varealas cando non pescaban e tamén para espanta-la Compañía, pois así os espíritos bos te defenden, porque te acordaras deles na Noiteboa."

O ESPÍRITO DALGÚN FAMILIAR

Outro xeito de salvarse do perigo que podía supoñer atoparse coa Compañía, era que na comitiva fora algún familiar teu o persoa que te quixera ben en vida, esa persoa podía interceder por ti:

"Se a Compañía te mira, estas perdidíño. Algúns salvaron porque na Compañía ía algún familiar seu. Así salvou o meu tío, que mirouna cando viña do mar pola Entenza. Ó mirala agachouse na casa do Antonio. Estaba o pobriño morto de medo

cando dende o camiño chaman por el < non te asustes Manolo que os que viñan xa marcharon >. Era o seu primo. Cando chegou a casa contoullo á súa nai, e ela toda asustada lle dixo: < é imposible Manolo, o teu curmán morreu pola mañá cedo cando ti estabas no mar >. Foi cando se deron conta que ía na Compañía e salvouno dela."

O QUE LEVA A FACHA

Na Compañía vai sempre un vivo que é o que leva a Facha, que consiste nunha cruz feita con silva machas. A Compañía que visita Ons, como xa explicamos, non vive na Illa, ven da parroquia de Noalla, e parece que ese home vivo que tódalas noites ía na comitiva, avisaba ós illáns dos perigos:

"Moita xente da Illa que a vira ou xa tiña algunha visita, ía a Noalla a falar con el. Un día que avisou a familia de Fentos, pero estes non lle fixeron caso e pagárono ben. El lles dixo que tiñan que ir a unha muller desas e que ela lles fixera un remedio, non foron e así lles foi.

O peor foi que despois dun tempo, logrou meterlle a Facha a un can e deixou de ir na Compañía".

Teñen moitas formas mais de defenderse da Compañía, pero entran xa nas empregadas en toda Galicia como o uso das cruces, levar allos nos petos, facer círculos no chan,..., aínda que é curiosa o costume de:

"Coller area da praia de Melide e mesturala con bochos (algas con forma de boliñas), allos machucados e sal. Despois esa mestura hai que ir a bendicila á igrexa ou deixala dentro un día. Feito todo isto se bota no lugar onde a miramos, sobre todo se portaban un cadaleito e o deixaron diante da casa".

Remato aquí esta reseña sobre a Santa Compañía da Illa de Ons. Moitas son as historias recompiladas pero quizais algún día miran a luz xa que esta parte da nosa cultura esmorece a pasos de xigante.

